

Слов'янські народи в європейському інтеграційному процесі

(роздуми українського славіста щодо міркувань російського колеги Костянтина Косачова про слов'янську єдність (див. «З.С.» № 5, 2013 р.)

Степан ВІДНЯНСЬКИЙ,
завідувач відділу історії
міжнародних відносин
і зовнішньої політики України
Інституту історії України
НАНУ, доктор історичних
наук, професор, заслужений
діяч науки і техніки України

Арнольд Тойнбі вельми переконливо зазначав, що історія кожної окремої держави, народу, як і цивілізації загалом, розвивається за принципом «виклик – відповідь – виклик». Нині головним викликом для людства стала глобалізація цивілізаційного процесу з невідомими заздалегідь наслідками. Це підтверджує й жвава дискусія між прихильниками та противниками глобалізації. Зокрема, залишається відкритим питання про те, що таке глобалізація – процес, який має альтернативи та варіанти, чи імперативний; чи веде цей процес до створення однорідної світоцілісності й одноманітності в житті народів планети, чи має в собі можливості різних ідентичностей і різних компонентів людства;

чи є цей процес породженням новітніх зрушень у виробництві, інформатиці, культурі, чи він має свої історичні корені й історичні прецеденти¹. Так і не було знайдено, наприклад, компромісної ціннісної оцінки нинішніх глобальних процесів у заключному комюніке Всесвітнього саміту з проблем сталого розвитку в Йоганнесбурзі (вересень 2002 р.).

Однак безсумнівним є те, що глобалізація, незважаючи на гострі політичні й теоретичні дискусії про її суть, основні напрями й темпи, плюси та мінуси, – це на сьогодні об'єктивна реальність. Вона справляє величезний вплив на політичну, гуманітарну та інші сфери людського буття та знаходить свій специфічний вияв у економічній, політичній і культурній галузях життєдіяльності світового співтовариства. Глобалізація відкриває перед людством великі можливості в розвиткові економічних відносин, розширенні обміну товарами, послугами, інформацією, технологіями та капіталом, взаємодії у гуманітарній сфері, духовному збагаченні особистості. Вона посилює планетарну цілісність світу й цивілізації².

¹ Чешков М.А. Взгляд на глобализацию через призму глобалистики // *Мировая экономика и международные отношения*. – 2001. – № 2. – С. 52-53.

² См.: Афонин Э.А., Бандурка А.М., Мартынов А.Ю. *Великая коэволюция:*

Водночас для значної частини людства глобалізація містить у собі й істотні загрози, зумовлюючи розмежування країн і народів на «цивілізаційний центр» і «периферійну зону», поглиблюючи їхню диференціацію в соціально-економічному й національно-культурному розвитку. Також веде, серед іншого, до зростаючої єдності культурно-духовного життя людства, «спричиняє поступове усталення незнаних досі культурним традиціям явищ синхронізації культуротворчих процесів, конвергенції та наступу тотального уніформізму»³.

Утім поза глобалізаційним процесом навіть на певний час не може залишатися жодна з країн і народів. В умовах глобалізації та інтенсивності й ефективності інформаційних потоків сьогодення практично жодному етнічному співтовариству неможливо штучно відмежуватися, самоізолюватися від навколишнього світу. Рівень відкритості суспільства та етносів на початку третього тисячоліття різко зріс. Звичайно, суттєво посилюються й

Глобальные проблемы современности: историко-социологический анализ. – К.: Парламентское изд-во, 2003.

³ Сютя Б. Глобалізаційні процеси як чинник периферизації музичної культури слов'янських країн // *Слов'янські обрії. Випуск 2. XIV міжнародний з'їзд славистів (10.09 – 16.09. 2008, Охрид, Республіка Македонія). Доповіді.* – К., 2008. – С. 701.

зовнішні впливи на їх культурно-духовний розвиток. А те, яким буде їхній вибір-відповідь – до нового підйому чи занепаду сучасної цивілізації – залежить лише від здатності людства, розділеного безліччю національних, етнокультурних, релігійних, економічних і суто психологічних бар'єрів, розпочати, нарешті, жити разом, у єдності різноманітностей. Лише зберігаючи все творче й життєздатне, що закладено у фундаменті історичного процесу, лише гармонійно об'язуючи в нову універсальну філософію співжиття багатства та надбання всіх кіл і частин цивілізації, воно може віднайти і відстояти правильний шлях.

Щодо країн і народів Центральної, Східної та Південно-Східної Європи, зокрема слов'янського світу, то цей цивілізаційний перехід ставить перед ним ще більш складний виклик.

Слов'янство завжди було представником високорозвинутих культур світової цивілізації. Слов'янські народи є невід'ємною та важливою складовою частиною Європи. І хоча їхня чисельність через низку соціально-економічних і політичних чинників помітно зменшилася протягом ХХ ст., дотепер налічується понад 300 млн. слов'ян, які становлять найбільшу європейську етноспільноту – 35% населення континенту.

ненту. Серед них східні слов'яни становлять 66,2%, західні – 21,4%, південні – 12,4%⁴. Слов'янство завжди було передусім європейським елементом і без нього неможливо уявити історію Старого континенту. Разом з тим актуальним і слухним залишається зауваження одного з основоположників класичного історизму початку XIX ст. Йогана Готфріда Гердера, який у своїй головній праці «Ідеї до філософії історії людства» писав, що «слов'янські народи займають на землі більше місця, ніж в історії». Водночас, як цілком справедливо пише у своїй синтетичній праці «Ціна свободи. Історія Центрально-Східної Європи від Середньовіччя до сьогодення» знаний американський славіст польського походження Пьотр Вандич, «ми не можемо забувати, що впродовж історії цей регіон робив істотний внесок до Європи, хоча він був більше духовний, ніж матеріальний..., дзвін свободи лунав у Центрально-Східній Європі протягом цілих поколінь»⁵. Тому в умовах глобалізації та європейської інтеграції слов'янські народи не можуть залишатися поза Європою чи функціонувати ізольовано від цілісного світу, що формується. Більше того, слов'янський світ, що історично розташований на перехресті

4 Наулко В. *Сучасний етнонаціональний розвиток країн слов'янського світу // Слов'янські обрії. Випуск 2. XIV міжнародний з'їзд славістів. (10.09 – 16.09. 2008, Охрид, Республіка Македонія). Доповіді.* – К., 2008. – С. 473.

5 Вандич П. *Ціна свободи. Історія Центрально-Східної Європи від Середньовіччя до сьогодення.* – К., 2004. – С. 352.

цивілізацій, чи, відповідно до тверджень Самюеля Хантінгтона, – на культурно-цивілізаційному зламі, нині більшою мірою серед інших європейських народів відчуває на собі вплив зовнішнього – глобалізаційного, інтеграційного фактора. Причому неупереджений погляд на розвиток цих процесів у слов'янських країнах говорить найімовірніше про негативні тенденції й небезпеки, які містить у собі дилема цивілізаційного переходу, ніж про якийсь інтегративне творення в їх взаємовідносинах.

Справа в тому, що сучасний слов'янський світ знаходиться на історичному, по суті цивілізаційному переході, специфікою якого є те, що в короткому часовому вимірі саме тут фактично співпали за

часом і дією різнорівневі, але взаємопов'язані глибинні процеси кардинальних системних перетворень – глобалізація, притаманна всім країнам і регіонам світу, і притаманна лише цьому регіону постсоціалістична трансформація, важливою складовою якої є «повернення до Європи» країн і народів регіону, їх приєднання до загальноєвропейського інтеграційного процесу.

Зокрема, з кінця 1980-х рр. розпочався новий етап суверенізації, незалежності та національно-державного будівництва слов'янських народів Центральної, Східної та Південно-Східної Європи: загалом, на межі другого й третього тисячоліття можна говорити про друге, після XIX ст., національно-державне та культурно-націо-

нальне відродження європейського слов'янства. Ситуація піднесення слов'янських народів останніх двадцяти років нагадує, по суті, бурхливе національно-культурне пробудження й відродження слов'янства в епоху Просвітництва XVIII ст. та «весни народів» XIX століття. Кардинальні геополітичні й суспільні перетворення в Центральній і Південно-Східній Європі, виникнення нових незалежних держав, у тому числі України, з переважно слов'янським населенням сприяли відродженню культурно-національного життя слов'янства та внутрішній консолідації його традиційних національних культур, а також зростанню потенціалу культурного впливу слов'янства на сусідні народи.

Утім, на початку третього тисячоліття, на відміну від XIX-XX століть, коли світова та європейська культури були неможливі без слов'янських джерел і духовних цінностей, передусім у літературі та мистецтві, слов'янська культура присутність, більше того – культурна експансія ані у світі, ані в Європі практично не відчувається. Навпаки, слов'янські народи жадібно сприймають західні стандарти, головним чином у формі продуктів масової псевдокультури.

У сучасних умовах глобалізації, інтеграції та демократизації, підвищення рівня відкритості країн і народів національно-культурне життя слов'янських народів потрапило під жорсткий прес глобальної ерзацкультури. До такої експансії масової культури слов'янські народи не були

готові. Розпочалося розмивання їхньої культурно-національної ідентичності, вестернізація та нівелювання етнокультури.

Доводиться, на жаль, констатувати, що на початку XXI ст. слов'янський світ майже повністю втратив свою цілісність. Нині цього світу, як єдиного цілого, у геополітичному, ідейно-політичному, економічному та навіть концептуальному культурному розумінні практично не існує. Нині, наприклад, немає підстав говорити про специфічність економічних відносин між слов'янськими країнами: між ними відсутня економічна інтеграція. У політичному сенсі на сьогодні ідеологія слов'янства є скоріше міфом, позбавленим прагматичного наповнення, або мрією, до того ж небезпечною в політичному плані. Нині відсутні загальнослов'янські структури комунікації та спілкування, тож не можна говорити про якусь цілісність слов'янської спільноти. Слов'яни взагалі мало знають один про одного, не ведеться пропаганда слов'янської ідеї. Слов'янська єдність є лише культурною, світоглядною, і тільки в цьому сенсі вона ще існує. Окрім мовної спорідненості слов'янські народи пов'язують речі ментального характеру: вони доброзичливі та працелюбні, відкриті, щирі й співучі, гостинні й толерантні до представників інших народів і рас, їм притаманне постійне прагнення свободи, знань.

У новий і новітній часи слов'янський світ існував спершу, орієнтовно із середини XIX ст., як більш-менш єдиний у

культурно-духовному та ідейному плані простір, а згодом – з другої половини 1940-х рр. – як своєрідне слов'янське євразійське тоталітарно-комуністичне геополітичне утворення під контролем Москви, військової сили СРСР та Організації Варшавського договору. Увесь цей час у XIX і XX століттях інтегруючим фактором була ідея слов'янської єдності, якою, зокрема, Російська імперія (Радянський Союз) приховувала свої претензії на панування в регіонах, заселених слов'янськими народами.

Цивілізаційний підхід в історії, який нині претендує на ексклюзивну та універсальну роль, відносно слов'янства вилився у своєму крайньому вигляді в геополітичну концепцію «конфлікту цивілізацій». У її контексті слов'янські народи чомусь розташовані на передньому краї міжцивілізаційних конфліктів – так званих цивілізаційних розломах. Це перетворює слов'ян на постійних заручників конфліктів між цивілізаціями і робить їх потенційними жертвами цих конфліктів⁶.

Як марксистська методологія, так і сучасні теорії конфлікту цивілізацій зовсім не беруть до уваги ідею слов'янської єдності та не розглядають слов'янство як цілісність. Навіть для комуністичних режимів радянського табору, що постійно стверджували про необхідність єдності слов'янських народів, насправді ідея слов'янської єдності була лише прикриттям для досягнення певних геополітичних і внутрішніх цілей.

⁶ Демони миру та боги війни. Соціальні конфлікти посткомуністичної доби. – К.: Політична думка, 1997. – С. 29-35.

літичних і внутрішніх цілей.

Досить нагадати, що в період Другої світової війни та перші повоєнні роки особисто Й.В. Сталін інтенсивно спекулював на ідеї слов'янської єдності. І не лише для відсічі фашистської агресії, а й повоєнного формування «східного блоку». Беручи до уваги нові документи з російських архівів, можна стверджувати, що у 1944-1945 рр. Сталін неодноразово на переговорах із лідерами Чехословаччини, Польщі, Югославії, Болгарії та інших східноєвропейських країн наполегливо переконував, що Радянський Союз є прихильником «нового слов'янофільства», яке принципово відрізняється від «старого» – царського, і може стати основою союзу слов'янських народів і держав Східної Європи у протистоянні відродженню реваншизму й нової загрози з боку Німеччини⁷. І не

можна сказати, що радянське «слов'янофільство» не знаходило відгуку не лише серед державного керівництва, а й широких слов'янських мас країн так званої соціалістичної співдружності⁸. Разом з тим, історія переконливо свідчить, що великі держави та провідні світові політики згадують про слов'ян виключно з геополітичною метою, підтвердженням чого є, наприклад, новітня кремлівсько-православна ідея «Русского мира».

Необхідно зафіксувати черговий історичний парадокс – сучасному розвалі цілісності слов'янського світу однозначно сприяли позитивні зміни останнім часом у глобальному та європейському масштабі. Наприкінці XX ст. припинилося біполярне протистояння у світі та Європі.

⁸ Волокитина Т.В., Мурашко Г.П., Носкова А.Ф., Покивайлова Т.А. Москва и Восточная Европа. Становление политических режимов советского типа (1949-1953): Очерки истории. – М.: РОССПЭН, 2002. – С. 31.

Зникла радянська імперія й табір її сателітів. Після розпаду Радянського Союзу впали й квазісоціалістичні федерації в Югославії та Чехословаччині. На їх руїнах розпочалося бурхливе національно-державне будівництво. Проте цей процес нерідко супроводжувався вибухом гіпернаціоналізму, етнонарцисизму та відокремленням слов'янських народів один від одного, їх політичною та культурною самоізоляцією. Здебільшого нові слов'янські держави будувалися на національному, а не громадянському принципі. Виник феномен слов'янського націоналізму й навіть панславізму. Водночас розпочалася штучна реанімація останнього. Зокрема, катастрофічні наслідки для національно-культурної єдності, та й майбутнього самого слов'янства, мали спроби створити «етнічно чисті» держави, насамперед на Балканах, що призвело до кривавого міжслов'янського конфлікту. Об'єктом пануючого культурного націоналізму, або і етнорепресій та етночисток стали іншомовні, іншорелігійні, але по суті також слов'янські елементи.

Нині слов'янський світ – багато в чому дезінтегроване, периферійне співтовариство, окремі частини якого сепаратно дрейфують за різними осями геополітичних координат і навіть до різних культурно-цивілізаційних типів. Це – калейдоскоп країн і народів з різною, інколи протилежною геополітичною та культурно-цивілізаційною орієнтацією, що нерідко знаходяться в напружених і навіть ворогуючих (як явно, так і при-

ховано) відносинах. У його рамках існують хіба що регіональні чи ситуативні союзи – своєрідні групи країн «за інтересами». Наприклад, міжнародне політичне об'єднання центральноєвропейських країн «Вишеград» (Польща, Чехія, Словаччина й Угорщина) або економічне – Центральноєвропейська асоціація вільної торгівлі (СЕФТА), східноєвропейський союз Росія – Білорусь, а також євразійські об'єднання СНД, ГУАМ, Митний союз (Росія, Білорусь і Казахстан) тощо. Однак, що показово, жодне з цих регіональних чи субрегіональних об'єднань (можливо, за виключенням досить специфічного російсько-білоруського союзу) не закладено на ідеї слов'янської чи іншої національно-міждержавної єдності.

Найдинамічніше у глобальному вимірі в сучасних умовах зростає рівень інтегрованості Європи. Уже можна говорити про сформоване ядро нової Об'єднаної Європи – співтовариство 28 країн Європейського Союзу. Однак існують етнополітичний і геополітичний парадокси – хоча на континенті домінує тенденція об'єднання європейських країн і народів, насамперед у рамках ЄС, слов'яни Центральної, Східної та Південно-Східної Європи протягом останнього десятиріччя політично та культурно-національно автономізувалися.

На сучасному етапі в умовах глобалізації та європейської інтеграції склалася ситуація, коли здається, що слов'янська ідея, під якою в цьому разі розуміється спільність і цілісність слов'янського

світу, тобто слов'янських народів і держав, втратила своє прогресивне історичне значення. Глобальні та регіональні інтеграційні процеси на початку третього тисячоліття базуються не на національному, а, швидше за все, на наднаціональному (чи інтернаціональному) принципі. Водночас більшість слов'янських держав Європи – нові демократії, які отримали політичну незалежність у 1990-ті рр. та будувалися, як уже зазначалося, переважно на національному, а не громадянському принципі. Вони значно менше, аніж так звані старі демократії, готові поступитися частиною національно-державних компетенцій наднаціональним інституціям у глобальних і континентальних інтеграційних процесах.

Разом з тим, символічним є той факт, що у 2004 р. вперше в історії Європейського Союзу його повноправними членами стали чотири слов'янські держави – Польща, Чехія, Словаччина та Словенія. Переважно слов'янське населення цих держав становило близько 12% усього населення й території розширеного до 25 держав-членів ЄС. Згідно з даними Євростату, основні характеристики слов'янських держав, які 2004 р. вступили в ЄС, на 2001 р. були такими⁹:

Країна	Чисельність населення (млн. осіб)	Територія (тис. км)	Валовий внутрішній продукт (млрд. євро)
Польща	38,6	312,7	196,7
Чехія	10,3	78,9	63,3
Словаччина	5,4	49,0	22,8
Словенія	2,0	20,3	20,9
Усього	56,3	460,9	303,7

⁹ Див.: *Kandidátske krajiny EU // Trend. – 2003. – № 5. – S. 20-21.*

У 2004 р. до ЄС вступив лише «передовий загін» слов'янства. Можливо, це започаткує «слов'янізацію» оновленої Європи. Не варто забувати, що сумарний людський і територіальний потенціал слов'янського світу в Європі майже не поступається за кількісними параметрами Євросоюзу в складі 15 держав. Зокрема, населення 15 країн ЄС становило майже 380 млн. осіб, а 12 слов'янських країн трохи менше 300 млн. осіб.

Фактично, сучасний слов'янський світ уже зараз повинен розглядатися як рівноцінний партнер об'єднаної в ЄС Європи. Однак, вступ у 2004 р. лише частини слов'янства до Європейського Союзу (а у 2007 р. ще й Болгарії разом з Румунією, у 2013 р. Хорватії) загрожує поділом слов'янських народів на більш європейські та менш європейські. Це, на жаль, може ще більше поглибити розкол слов'янського світу. З іншого боку, знаходячись у ЄС в якості бідних родичів, слов'яни можуть стати одним із факторів, що розвалює Євросоюз. Із часом, у разі збереження такої ситуації, не погоджуючись на роль бідних родичів і не відіграючи суттєвої ролі у формуванні стратегії ЄС, вони можуть дійти до того, що Мілан Кундера назвав «тугою за Австро-Угорщи-

ною», тобто створити свій союз центральноєвропейських країн.

У зв'язку з цим актуальним є питання, яких соціокультурних змін може зазнати Європейський Союз, що був задуманий і започаткований романо-германськими країнами, завдяки входженню до нього слов'янських країн? З нашого погляду ідея слов'янської ідентичності та єдності може мати перспективу лише після того, як усі (можливо, крім Росії) або більшість слов'янських народів увійде до ЄС, хоча саме членство не гарантує прогресу в цивілізаційному плані, але воно створює відповідні сприятливі умови. При цьому слов'яни не повинні розгубити в Європейському Союзі свій скарб, адже нині слов'янська ідея – це взаємовпливи національних культур, збереження традицій, слов'янської ментальності та гуманістичних цінностей, що особливо важливо в епоху глобалізації.

Тобто головна проблема слов'янських країн-членів ЄС – досягти балансу інтересів, зберегти свою національну культуру та ідентичність. Бажано, щоб слов'яни в ЄС єдналися навколо якоїсь позитивної ідеї. Можливо, такою ідеєю є спільна політика в Євросоюзі, або якийсь **с п е ц и ф і ч н и й «слов'янський проект»**, у якому в перспективі провідна роль могла б належати Україні. Цей проект повинен бути принципово відмінним від «слов'янського проекту» Росії, яка розглядає ідею слов'янської єдності виключно в православно-му контексті (на кшталт

«Русского мира» або російсько-українсько-білоруського союзу). Адже саме Україна, у якій немає православного фанатизму і роль церкви дещо скромніша, ніж у Росії, може з більшим успіхом презентувати загальнослов'янський проект. Попервах це може бути економічний проект – якийсь «Дунайський союз», згодом можлива поява політичної надбудови тощо. Звичайно, це справа перспективи, але працювати в цьому напрямі потрібно вже зараз.

Наприклад, заслуговує на увагу запропонована українськими науковцями на Третньому теоретико-методологічному семінарі «Архетипіка і державне управління», що відбувся влітку 2012 р. в Барселоні (Іспанія), ідея формування Союзу слов'янських держав (ССД) в умовах глобалізації та європейської інтеграції. У контексті філософії регіонального будівництва (Люк ван Лангенхов, Гі Верхофстад) саме регіональні союзи, а точніше – регіональна інтеграція стають головним геополітичним процесом сучасності, оскільки ООН, збільшив-

шись із 51 держави-засновниці у 1945 р. до 193 у 2012 р., не спроможна впоратися із завданнями координації сучасного розвитку та розв'язання проблем, спричинених глобалізацією. На думку авторів ідеї, становлення Союзу слов'янських держав (а йдеться про 13 країн: Польщу, Чехію, Словаччину, Словенію, Хорватію, Боснію і Герцеговину, Сербію, Чорногорію, Македонію, Болгарію, Білорусь, Україну та Росію) може сприяти вирішенню таких завдань. У геополітичному плані утворення союзу слов'янських держав матиме велике значення в зміцненні цивілізаційної культурної та етнічної спільності слов'ян. Завдяки своєму національному союзові слов'яни не розчиняться у світових інтеграційних потоках, не поділяться між регіональними союзами, а збережуть і примножать свою ідентичність і цілісність. Оскільки історично слов'яни відігравали роль буфера між азійськими державами та Західною Європою, то Союз слов'янських держав у нових умовах також віді-

граватиме роль подібного буфера-посередника. Включення в ССД Росії якнайбільшої слов'янської держави та водночас найбільшої євразійської держави і члена Євразійського союзу дасть змогу слов'янським народам стати активними провідниками інтеграції на всьому євразійському просторі. Слов'янство в цьому разі матиме не лише європейське, а й світове значення. Входження слов'янських держав до Європейського Союзу не заважає їм приєднатися до ССД, адже членство держав одночасно в декількох регіональних блоках – явище широко розповсюджене. А головне, сам факт створення Союзу слов'янських держав у будь-якій формі буде важливим геополітичним фактором, що запобігає розчиненню слов'янської ідентичності як основи суб'єктності в міжнародних відносинах. До того ж, питання збереження національної ідентичності є дуже актуальним у сучасній Європі. Тому цілком можливо, що всередині ЄС з'являться свої регіональні блоки: Скандинавський, Германський, Ібе-

рійський. Нарешті, авторами ідеї про формування ССД досить переконливо обґрунтовано можливе лідерство в цьому союзі України як середньої держави слов'янського світу¹⁰.

Звичайно, на шляху реалізації цієї ідеї є чимало труднощів і проблем. Зокрема, її розвиток залежить і від політичної кон'юнктури в слов'янських державах, і від ставлення до неї слов'янських країн-членів ЄС, і від специфічного ставлення до неї Росії тощо. Отже, процес кристалізації нової ідеї формування Союзу слов'янських держав потребує певного часу та широкого обговорення в інтелектуальному середовищі слов'янських країн. Однак вона, без сумніву, є особливо актуальною для України, що й на початку третього десятиріччя своєї незалежності все ще стоїть перед вибором: Європейський чи Євразійський союз?

В Україні, зокрема, на сьогодні домінують ідеології космополітичного лібералізму. Об'єктивно українська культура та мова, що існують у співзв'язку, не витримують конкуренції перед наступом російської мови та культури, і не лише у ЗМІ. Створити надійну систему культурного захисту українці можуть лише завдяки новій цивілізаційній стратегії. Трагедією України є те, що вона від XVII ст. увійшла, вли-

лася в московську цивілізацію, власне – у євразійську цивілізацію Москви. Звідси – всі наші проблеми до сьогодні. Українці ніяк не можуть повернути собі ментальність центральноєвропейської нації, якою вони були до злиття з Московією, у IX–XVI століттях.

Тому нині стратегічно важливим кроком в українській культурно-ментальній ситуації повинна стати глобальна переорієнтація нації на Центральну (Середню) Європу, тобто якнайширша взаємодія у просторах культури, інформації, політики, господарства з народами цього простору між Чорним морем і Альпами, між Балканами та Балтикою. Культурні та ментальності цих народів здебільшого є набагато ближчими українцям у своїх глибинних вимірах і засадах, ніж російській ментальності і культура, що зберігають позірну близькість нам лише на поверховому рівні. Це практично тільки советська спадщина споріднює нас із росіянами, і тому на перший погляд нам здається, що ми – одна цивілізація. У цьому контексті незадіяним чинником українського культурного розвитку може стати ідея слов'янства, хоч як парадоксально це звучить. Духовно-мистець-

кий світ чи світи слов'ян надзвичайно близькі та зрозумілі – спонукають і надихають українців. Тому спільні зі слов'янами Центральної та Південно-Східної Європи культурологічні проекти, телеканали, художні фільми висвітлювали б перед нацією нові простори та грані, форми й моделі національного самоствердження та розвитку. Наприклад, таку модель сьогодні успішно демонструє білоруський незалежний канал «Белсат» (Варшава), який регулярно подає документальні та художні фільми митців слов'янських чи центральноєвропейських народів, систематично робить хоч і не такі повні, однак цікаві огляди культурних і суспільних тенденцій у слов'янському світі.

Отже, слов'янські народи на сучасному етапі постають перед новим складним історичним викликом. Яким буде їхній специфічний вклад у об'єднання демократичної Європи та забезпечення більшої безпеки й справедливості в постмодерному світі, значною мірою залежить від їх здатності до нового духовного (можливо, інституційного) об'єднання, концептуального осмислення й творчого використання нових загальнолюдських ідей і

власного історичного досвіду. Зокрема, спорідненість слов'янських народів могла б допомогти в епоху глобалізації. Наприклад, українська версія слов'янського миру, що народилася у 2004 р. як нова слов'янська громадська демократія XXI ст., позбавлена елементів східного панславізму, могла б синтезувати різноманітні цінності, притаманні слов'янам, що мешкають у різних геополітичних і цивілізаційних середовищах – їхню віру, культуру, забезпечення прав і свобод. Вона, разом із тим, дала б змогу Україні вбудовуватися в різні європейські проекти, отримуючи все найкраще, і поділяючи з ними здобутки своєї культури та науки, національні традиції та можливості.

При цьому національно-культурна взаємність слов'янських народів вимагає нині, з одного боку, нового рівня відкритості для інших етнокультурних співтовариств, а з іншого – рішучої протидії всьому, що відроджує імперські амбіції та звужує відкритість світогляду сучасного взаємозалежного, глобального, але різноманітного світу. Політична свобода слов'янських народів повинна, зокрема, перейти поріг національного егоїзму і, як не раз було в минулому, стати фундаментом їх тісного регіонального співробітництва. При цьому важливо перетворити історичну та культурну слов'янську ідентичність у політичну й економічну реальність сучасної об'єднаної Європи.

¹⁰ Див.: Афонин Э., Мартынов А., Патраков В. Союз славянских государств: становление и развитие в условиях глобализации (архетипическая парадигма) // Электронный ресурс. – Режим доступа: <http://afonined.livejournal.com/525423.html>.

